

5. ESGLÉSIA, CULTURA I EDUCACIÓ

*Ramon Tarròs i Esplugas
Joan Florensa i Pagès*

5.1. INTRODUCCIÓ

En el tombant del segle XIX i l'inici del XX el paper de l'Església a Catalunya en el camp de la cultura i l'educació no deixa de tenir la seva complexitat.

Hi ha diferents aspectes que podem considerar: el cultural, social i polític; el pastoral, litúrgic, bíblic, devocional; l'educatiu, sobretot en l'ensenyament primari i secundari; el social i benèfic. En tots ells la influència de l'Església, sia per la intervenció de la jerarquia o d'alguns eclesiàstics, es deixa notar.

No hem pretès fer un estudi exhaustiu que abrasi tot el país; però sí assenyalar unes pinzellades en tots aquests aspectes que deixin veure la importància i participació, sempre dins la defensa de la pròpia mentalitat, que ha tingut l'Església en la cultura, la pedagogia i la transformació social en el període que estudiem.

La limitació del treball a l'àmbit de Catalunya, sovint reduït al cap i casal, així com les aportacions sobre congregacions religioses, que han estat més a l'abast dels autors, són prou indicatives i significatives de la importància del tema, per cert, encara no estudiat en tota la seva profunditat.

El panorama eclesial de principis del segle XX queda reflectit en la citació següent:

El moviment literari, cultural i polític que es desenvolupà a Catalunya al llarg del segle XIX, anomenat tradicionalment «Renaixença», que acabà amb uns plantejaments clarament autonomistes —encarnats en la Lliga Regionalista, en la Mancomunitat de Catalunya, en l'Institut d'Estudis Catalans i en altres institucions, fins a la consecució de la Generalitat i de l'estatut al començament de la República— tingué una repercussió notable en l'Església catalana, la qual —d'acord amb el que

passava al país— aconseguí una vitalitat molt superior a la de l'Església espanyola de l'època.

A Catalunya, foren superades al començament del segle XX les divisions entre liberals, integristes, que esterilitzaren tantes energies i impossibilitaren una acció de conjunt a moltes diòcesis espanyoles. En conjunt, l'Església catalana s'adherí al moviment catalanista —sobretot a partir de la formació de la Solidaritat Catalana (1906), seguint les directrius del Bisbe de Vic, Josep Torras i Bages.

El bisbe Torras és sense cap mena de dubte la personalitat més rellevant de l'Església catalana d'aquest temps i la seva influència perdurà llargament.²³²

D'una banda, a partir de la Restauració, també, seguint el mateix autor:

L'Església obté una influència més gran en la societat, en bona part a partir dels col·legis religiosos d'homes i dones —que van recobrant a dures penes la seva importància després de les mesures desamortitzadores— i de les institucions benèfiques i assistencials, de to paternalista.²³³

I d'altra banda:

La vitalitat de l'Església catalana es manifestà en una sèrie de moviments vigorosos, en sintonia amb els corrents renovadors del cristianisme europeu, impulsats per uns sacerdots... i uns religiosos que poc a poc anaren adquirint influència i consciència de la seva catalanitat, sobretot els jesuïtes, els caputxins i els monjos de Montserrat...²³⁴

Nosaltres hi hem d'afegir també els escolapis.

5.2. ESSLÉSIA I CULTURA

La contribució de l'Església en la Renaixença del país, com acabem de veure, en el camp de la cultura, no es limita només a la defensa de la llengua catalana; s'estén també a altres camps: el de l'art, per posar només un exemple, ben actual als nostres dies, però que ara ens toca deixar de banda.

232. Josep MASSOT I MUNTANER, *Església i societat a la Catalunya contemporània*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 15 i s.

233. Josep MASSOT I MUNTANER, *Església i societat a la Catalunya contemporània*, p. 18.

234. Josep MASSOT I MUNTANER, *Església i Societat a la Catalunya contemporània*, p. 14.

Així, seguint un ordre cronològic, dins una certa sistematització i síntesi, en destaquem els punts següents:

5.2.1. INTERVENCIONS DE LA JERARQUIA

Al gener de 1900 el bisbe de Barcelona, Josep Morgades i Gili, tot just acabat de nomenar,²³⁵ va generar polèmica en la seva primera carta pastoral d'una sèrie de cinc, escrita en castellà, com era costum en aquesta classe de documents, amb el títol *Instrucciones Pastorales: Primera: Predicación de la Palabra Divina y enseñanza del Catecismo en lengua Catalana*,²³⁶ i que ben aviat va ser traduïda al català. En seguiren les altres quatre.

El convenciment de la necessitat de la predicació i del catecisme en català, al bisbe Morgades li venia de lluny, atès que a Vic, on havia estat abans de Barcelona, ja es donaven majoritàriament en català.

L'aldarull anticatalà provocat pel document, i la commoció en el món polític de Madrid i arreu d'Espanya, fou gran. Quatre sessions al Parlament i tres al Senat foren dedicades al tema el mateix mes de gener. El bisbe Morgades, tot i ser senador per Barcelona, no hi assistí. Els debats foren apassionats i el Govern sembla que suggerí una acció indirecta que es produí amb una intervenció del Vaticà, amb una carta del cardenal Rampolla, secretari d'Estat, que en nom del papa recomanava més prudència al bisbe de Barcelona.

Tanmateix, si això fou causa de patiment per al bisbe Morgades, les reaccions al país van ajudar al desvetllament de la catalanitat i exemplaritat reivindicativa, com succeí més endavant, per posar un exemple, amb la proposició, subscripta per cent seixanta advocats, al maig de 1900, amb la petició concreta de la llengua catalana en l'exercici de l'Administració de Justícia, i la consegüent reforma de la legislació vigent.

El 23 de novembre de 1902, Romanones, ministre d'Instrucció Pública del partit liberal, en aquell moment al Govern, va publicar a la *Gaceta* un decret sobre l'abolició del catecisme en català a les escoles de Catalunya.²³⁷

El *Boletín eclesiástico* de les diferents diòcesis portà la protesta de l'episcopat català, encara que la informació no arribés a tot arreu. També a totes les

235. Joan BONET BALTA, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, p. 231-252.

236. *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, núm. 1228 (15 gener 1900), p. 5-20.

237. Joan BONET BALTA, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, p. 270-273.

revistes catòliques sortiren escrits i invitacions a actes públics arreu de Catalunya.

El Govern liberal durà poc. El bisbe Torras i Bages, una vegada ja caigut el Govern liberal, demanava al cardenal Vives i Tutó, a Roma, una intervenció necessària per revocar el Decret, intervenció que hauria estat molt eficaç. El Decret, però, fou anul·lat el dia 12 de desembre per una Reial ordre del nou ministre d'Instrucció Pública.

El 1906, amb motiu de la proposta de la *Ley de asociaciones*, el bisbe Torras i Bages publicà un opuscle contra aquesta, titulat *Los excesos del Estado*, dedicat als liberals de bona fe. Hi afirmava que

[...] una democracia que pretende la amputación de la libertad religiosa es una falsa democracia, no es tal democracia, no es tal gobierno popular...²³⁸

Aquest projecte de llei, que significava l'intervencionisme estatal contra els ordes religiosos, es va conceptualitzar com a persecutori —precisament en el moment en què s'havien acollit congregacions arribades de França, per la persecució desencadenada en el país veí—, i per això s'explica l'amplíssima reacció de protesta.

La virulència extrema, començada el 1906, culminà més endavant amb el trencament de les relacions amb Roma després del Decret llei del *condado* de 10 de juny de 1910, promulgat per Canalejas.

La reacció romana, amargada per la política antireligiosa del Govern, es manifestà amb dues cartes adreçades al cardenal Casañas, bisbe de Barcelona, lloant Catalunya i els catalans pel comportament modèlic en la defensa de la seva llibertat religiosa. Una del mateix papa Pius X²³⁹ i l'altra del cardenal secretari d'Estat Merry del Val.

El mateix 1906 el cardenal Casañas exhortava els catòlics a parar atenció a

238. Josep TORRAS I BAGES, *Los excesos del Estado (a los liberales de buena fe)*, a Josep TORRAS I BAGES, *Obras completas*, Barcelona, Biblioteca Perenne, 1948, p. 1800.

239. «Nos ha llenado, en verdad, de muchísima satisfacción el ejemplo de unidad que acaba de dar Cataluña en la defensa de los derechos de la fe católica, con tanto mayor motivo, cuanto que en la causa de la religión, es decir cuando públicamente se estaba deliberando sobre un proyecto de ley contra la libertad de las Congregaciones religiosas, todos los catalanes, aunque separados tal vez por opiniones políticas, se han opuesto a ella con unanimidad de sentimiento digna de admiración y han dado público testimonio de anteponer en sus corazones la religión al partido y de que por ningún motivo se podrán dividir sus fuerzas cuando corren peligro los intereses de la fe» (fragment; traducció «oficial» del llatí feta pel cardenal Casañas, publicada al *Boletín Eclesiástico* de les diòcesis catalanes i als periòdics i revistes catòliques de l'època, en llengua castellana).

l'educació religiosa, que calia impulsar en tots els àmbits. Amb l'estil combatiu que caracteritzava el discurs de l'Església en aquesta època, Casañas proclamava el deure dels catòlics de no consentir que s'obrissin més escoles laiques i que es tanquessin les existents.²⁴⁰

El 1908, el cardenal Casañas de Barcelona es pronuncià en contra del Presupost Extraordinari de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. Publicà una pastoral²⁴¹ duríssima en contra, en què deia que era obra de la maçoneria republicana i acusava el projecte de laic. Les parròquies i entitats catòliques i moltes personalitats li donaren suport.

El projecte, que com se sap no tirà endavant, a més de la neutralitat religiosa, defensava la coeducació.²⁴²

5.2.2. INTERVENCIONS D'ECLESIASTICS

L'Església catalana s'adherí al moviment catalanista —sobretot a partir de la formació de la Solidaritat Catalana (1906)—, seguint les directrius del bisbe de Vic, Josep Torras i Bages.²⁴³

La Solidaritat Catalana, primer moviment unitari català creat a partir del fet nacional, donà lloc perquè es manifestessin dues tendències entre els catòlics militants davant el catalanisme polític.

La primera, en part dirigida pel canonge Antoni M. Alcover, publicà la conferència *Conducta política que s'imposa avui*, que aquest havia pronunciat a Barcelona, i que aprovava la Solidaritat.

Mossèn Gaietà Soler, conegut integrista, deixeble fidel de Sardà i Salvany, li respongué amb la publicació *La Solidaritat Catalana y la consciència catòlica*.

El P. Palau, jesuïta, i el seu moviment social, així com els caputxins invitaven a votar per la Solidaritat.

Roma, responent a una consulta, va inhibir-se afirmant que un problema local, com era la Solidaritat, havia de ser resolt pel bisbe del lloc.

Els bisbes de Catalunya no es van pronunciar. Però el de Barcelona, el car-

240. Salvador CASAÑAS, *Instrucció pastoral [...] sobre la enseñanza de la doctrina cristiana*, Barcelona, Tipografía Católica, 1906.

241. Salvador CASAÑAS, *Carta pastoral [...] sobre las Escuelas de estudios populares que proyecta el Excmo. Ayuntamiento de esta Ciudad*, Barcelona, Subirana, 1908.

242. Josep GONZÁLEZ-AGAPITO et al., *Tradicció i renovació pedagògica*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 20 i 83. Vegeu també Alfred PÉREZ BASTARDAS, «Un projecte d'educació modern», *Barcelona Educació*, núm. 51 (desembre 2005 - gener 2006), p. 12-13.

243. Joan BONET BALTA, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, p. 283 i s.

denal Casañas, també partidari de la Solidaritat, va fer dir a Alcover i a Soler que retiressin la petició de censura dels dos opuscles polèmics, els quals sortiren sense el *nihil obstat*.

Després d'aquest episodi, aclaridor per als catòlics, massivament catalanistes, vingué una època de plenitud amb els eclesiàstics Frederic Clascar, Lluís Carreras, Miquel d'Esplugues, Ignasi Casanovas i Carles Cardó,²⁴⁴ tots sacerdots lligats al món intel·lectual català i prou representatius.

El 1910, el P. Miquel d'Esplugues, llavors provincial dels caputxins, respondent a una invitació de Canalejas, anà a Madrid, on fou rebut pel president del Govern espanyol, quan ja les relacions entre el Vaticà i Espanya estaven, de fet, trencades, amb motiu de la polèmica Llei del *candado*.²⁴⁵

La visita responia a una voluntat d'establir una comunicació «confidencial» amb Roma a la recerca de possibles solucions polítiques.

De la seva actuació a Roma, en va deixar unes *Notas y observaciones acerca de un encargo confidencial*, en què suggeria possibles punts d'avenença.

5.2.3. ALGUNA PARTICIPACIÓ D'ECLESIASTICS EN DIFERENTS INSTITUCIONS

El Congrés Internacional de la Llengua Catalana, primer congrés lingüístic celebrat a Barcelona el 1906 per iniciativa i sota la presidència de mossèn Antoni M. Alcover, tingué una gran transcendència, no solament en l'aspecte científic, sinó també perquè va reforçar el renaixement lingüístic i literari dels Països Catalans.

A més de mossèn Alcover, hi participaren mossèn Llorenç Riber i molts clergues i religiosos, segons en donen fe les actes del mateix Congrés.²⁴⁶

El 1907 mossèn Jaume Almera i Comas (1845-1919), professor del Seminari, doctor en ciències naturals i fundador del Museu de Paleontologia i Geognòsia del seminari presidia l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona.²⁴⁷

El 1911 a l'Institut d'Estudis Catalans es creà la Secció Lingüística, la presidència de la qual va recaure també en mossèn Antoni M. Alcover. Entre els

244. Biografies a *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya i Claret, 1998, 3 v.; Clascar, vol. I, p. 548; Carreras, vol. I, p. 451-452; Miquel d'Esplugues, vol. II, p. 617; Casanovas, vol. I, p. 462-463; Cardó, vol. I, p. 431-432.

245. Joan BONET BALÀ, *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, p. 280 i s.

246. *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana: Barcelona, octubre 1906*, Barcelona 1908. (Els eclesiàstics que presentaren comunicacions foren: Secció Filològica-Històrica 8; Secció Literària, 3, Secció Social i Jurídica, 1). Llista de congressistes, p. 31-61.

247. Biografia a *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, p. 60.

participants destacats en aquesta secció cal assenyalar el sacerdot mossèn Frederic Clascar.²⁴⁸

A la segona Escola d'Estiu, el 1915, organitzada sota els auspicis de la Mancomunitat de Catalunya,²⁴⁹ al costat d'eminents professors que impartiren els cursets, com són Pompeu Fabra, Carles Riba, Joaquim Folch i Torres, Joan Llongueras, Adrià Gual, per citar-ne alguns, hi destacaren els eclesiàstics P. Joaquim de Barnola, jesuïta (*Pràctiques de fisiologia botànica*); P. Manuel Bordàs, escolapi (*Pràctiques de Zoologia elemental*), i el P. Francesc de Barbens, caputxí (*Psicologia escolar*). D'aquest darrer, es pot dir que

[...] junt amb Bardina, d'Ors i Galí, representa un dels més destacats intents de sistematització de l'Escola Nova Catalana. S'especialitzà en l'aplicació de la psicofisiologia a la pedagogia escolar i social. Maldà per donar un caire científic al nou moviment de renovació pedagògica, car una pedagogia integral ha d'edificar-se amb l'ajut de la biologia, la fisiologia, la psicologia i la psiquiatria.

Decidit partidari de la investigació científica positiva en psicologia i pedagogia, recollí a la seva obra *Curso de Psicología Escolar para maestros*, publicada l'any 1916, els ensenyaments impartits a l'Escola d'estiu, del curs anterior.²⁵⁰

No es poden oblidar, tampoc, els nombrosos preveres que participaven, com a membres o professors, en diferents institucions dependents de la Diputació de Barcelona, segons la guia publicada per aquesta institució el 1916. Citaré només, per no repetir noms i no allargar-me, mossèn Joan Bta. Codina, bibliotecari de l'Acadèmia de Bones Lletres, i el doctor Jaume Almera, membre de la Junta Directiva de l'Observatori Fabra.²⁵¹

5.3. ESGLÉSIA I EDUCACIÓ

A més de les institucions d'ensenyança, tan nombroses, i de les quals tractarem tot seguit, cal tenir en compte el caràcter educatiu de l'Església amb d'al-

248. Albert BALCELLS i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I: 1907-1942, Barcelona, IEC, 2002, p. 63 i s.

249. *Guia de les institucions científiques i d'ensenyança*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1916, p. 121.

250. Josep GONZÁLEZ-AGAPITO (ed.), *L'Escola Nova Catalana, 1900-1939*, Vic, Eumo i Diputació de Barcelona, 1992, p. 81-82.

251. Vegeu *Guia de les institucions científiques i d'ensenyança*, Juan Baptista Codina, p. 50; Junta de Govern, Jaume Almera, p. 57, Junta inspectora.

tres institucions d'aquesta, com són per exemple les congregacions marianes, les acadèmies i els centres catòlics.

5.4. ESGLÉSIA I ENSENYAMENT

El camp de l'ensenyament és molt ampli i té molta tradició a casa nostra, pel que fa a l'Església. Congregacions religioses, masculines i femenines, regentaven diverses escoles i centres d'ensenyament arreu de Catalunya. Escoles grans i petites.

És a primers de segle que s'acullen els membres de les congregacions expulsades de França, i es funden més col·legis, com ara el de la Salle de Premià de Mar. És també ocasió que l'ensenyament de l'idioma francès tingui una forta creixuda.

A principis del segle XX hi havia centres de gran prestigi pedagògic en els ensenyaments de l'època. Dels de l'Església i congregacions religioses masculines, es podrien recordar el de Valldemia de Mataró, antic col·legi Catalunya, regit ara pels germans Maristes, i els grans col·legis de Barcelona, com són el del Sagrat Cor, dels Jesuïtes del carrer de Casp, el de la Salle Bonanova dels germans de les Escoles Cristianes, i els dels Escolapis, tant el de Sant Antoni Abat, com el de Sarrià. Dels col·legis femenins a Barcelona mateix, es podria parlar dels de la Companyia de Maria, Escolàpies, Teresianes, religioses de Jesús Maria, Sagrat Cor, i tants d'altres.²⁵²

És també al principi del segle XX (1905) que es funda a les Roquetes de Mar (Tarragona) l'Institut Químic, que durant aquest període es traslladà a Sarrià (1916), on adquirí un renom insuperable.²⁵³

No és sense motiu que es pot parlar del prestigi d'aquests centres d'ensenyament, ja que no hi faltaren innovacions i aplicacions pedagògiques. Per posar exemples, els Escolapis de Sarrià,²⁵⁴ amb la simulació d'empreses, dins els estudis comercials, el mateix Museu Comercial, visitat per il·lustres personalitats, els grans festivals de final de curs que organitzava, les escoles d'estiu per als mestres escolapis i les primeres colònies d'estiu celebrades a Puigcerdà (1914).

El col·legi de la Salle de la Bonanova organitzà el 1900 uns Jocs Florals en

252. Vegeu Joan BADA i Genís SAMPER, *Catalònia Religiosa: Atlas històric dels orígens als nostres dies*, Barcelona, Claret, 1991.

253. Josep M. BENÍTEZ I RIERA, *Jesuïtes i Catalunya: fets i figures*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996.

254. Miquel PUIG I REIXACH, *L'Escola Pia de Sarrià (1894-1995)*, Barcelona, Escolapis de Sarrià, 1998, p. 248-264.

honor del nou sant, Joan Baptista de la Salle, en la celebració dels quals s'abraçaren públicament el poeta Jacint Verdaguer i el bisbe Josep Morgades, que, com se sap, havien tingut diferències feridores i públiques. En 1903-1904 edità la primera memòria escolar del centre, i en 1907-1908 es construï el Pavelló Terrassa, destinat a classes industrials, primer precedent de l'actual Escola d'Enginyeria de Telecomunicació. El 1909 s'enriquí amb l'herbari, que consta de quaranta mil exemplars recollits i classificats pel germà Sennen, del qual porta el nom. Avui és al Museu del Jardí Botànic de Barcelona.²⁵⁵

L'ensenyament, si bé estava condicionat per les normes estatals, tenia en cada congregació l'empremta de les pròpies tradicions, sense que hi manqués l'esperit de renovació.

Pel que fa al camp teòric de la pedagogia, els col·legis de l'Església tingueren, en aquesta època, la influència del Congrés Catòlic de Santiago, celebrat el 1902. En aquest congrés es criticaren les mesures secularitzadores de l'ensenyament proposades pel Govern liberal, i el seu ministre Romanones, argüint en aquesta oposició a l'Estat el Concordat i la Constitució vigents, que prohibien tot allò que no s'ajustés a la doctrina de l'Església, així com els ensenyaments dels grans mestres, sant Tomàs, per exemple, referents als drets dels pares en l'educació dels fills i a l'elecció del centre, i el dret de ser educats conforme a la doctrina de la fe catòlica. També es proposaren accions a fi d'unir forces i crear consciència de col·laboració en les campanyes catòliques, la promoció d'associacions de pares catòlics i la defensa dels ordes religiosos dedicats a l'ensenyament.²⁵⁶

En aquest Congrés ja es va distingir el jesuïta P. Ramon Ruiz Amado, pedagog i hàbil polemista i publicista, de gran influència en el sector eclesial i catòlic. Havia estudiat a Alemanya i era un fervent herbatia.²⁵⁷ Potser per això va combatre aferrissadament la difusió que de l'Escola Nova va fer la Mancomuni-

255. Col·legi La Salle Bonanova. Portal escolar informatiu. Curs 2006-2007. <http://www.sallecat.org/centres/lssonanova>. Museum.

256. *Crónica del sexto Congreso Católico Nacional Español*, Santiago, 1903, i *Historia de la acción educadora de la Iglesia en España*, II: *Edad contemporánea*, Madrid, BAC, 1997, p. 185-186.

257. Nota sobre Herbart: «Herbart edificà en el segle XIX una sistematització de l'educació tradicional centrada en la divisa de "l'educació per la instrucció", per fer adonar de la necessitat de basar-la en l'interès. Però aquest interès, per a Herbart, no és altra cosa que el resultat de la percepció, no pas la causa. Les doctrines pedagògiques herbartianes, que malgrat el que s'acostuma a dir no han abandonat la filosofia (tant si parla de pedagogia com de psicologia), esdevindran un dels principals esculls per a la difusió de l'Escola Nova, en proporcionar al tradicionalisme pedagògic una construcció teòrica amb què oposar-se a la fonamentació positivista, experimentalista i biològica de la nova pedagogia» (Josep GONZÁLEZ-AGAPITO (ed.), *L'Escola Nova Catalana, 1900-1939*, pròleg, p. xxxvi).

tat de Catalunya. És conegut per les seves publicacions. El 1909 va sortir la primera edició de *La educación intelectual*, que com dirà més endavant el mateix autor, «es el más propio y meditado de los muchos que han salido de mi pluma».

5.4.1. ELS ESCOLAPIS

Entre les moltes congregacions religioses que hi havia a Catalunya en despertar el segle XX, la dels escolapis era la de més tradició i arrelament a casa nostra. S'establí a Moià gràcies a un Decret de Carles II de primer de juliol de 1683 i va ser reconeguda per una llei aprovada per les Corts espanyoles el 5 de març de 1845. Els escolapis se sentien diferents de la resta de religiosos ensenyants, com manifestava el P. Antoni Mirats,²⁵⁸ provincial de Catalunya, en els estatuts de la província.²⁵⁹

La qüestió que els escolapis consideraren bàsica des de la restauració de 1845 era la formació dels religiosos a fi que s'adaptessin més a les necessitats de la societat i a les exigències de la legislació estatal. El 1901, per iniciativa del P. Eduard Llanas²⁶⁰ i amb la col·laboració del provincial P. Antoni Mirats, s'obrí a Terrassa un juniorat²⁶¹ o casa de formació dels religiosos, com a Normal amb una d'annexa. S'inicià el costum d'anar a estudiar a l'estranger. Alguns, aprofitant els mesos d'estiu, anaren a França, Itàlia, Àustria i Bèlgica per aprendre llengües, conèixer nous mètodes pedagògics i aprofundir en matèries científiques. Altres religiosos passaren cursos sencers en països com Bèlgica, Itàlia, Polònia o Àustria. També assistiren a cursos de química amb professors experts o treballaren al costat de personalitats reconegudes, com el doctor Jaume Almera, el qual anava algun dia a la setmana al juniorat de Terrassa per guiar els estudiants en les excursions científiques.²⁶² Alguns escolapis obtingueren títol universitari o de ma-

258. Luis María BANDRÉS (coord.), *Diccionario enciclopédico escolapio*, vol. II: *Biografías*, Salamanca, Publicaciones Calasancias, 1983, p. 376.

259. Vegeu els estatuts de 1902 a Joan FLORENSA, *Tres-cents anys de l'Escola Pia de Balaguer*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 244-246.

260. Nascut a Binèfar el 1843, es formà a l'Escola Pia de Mataró, on decidí entrar-hi, i professà a la província de Catalunya. Vegeu Luis María BANDRÉS (coord.), *Diccionario enciclopédico escolapio*, vol. II: *Biografías*, p. 345-346.

261. Joan FLORENSA, «El Juniorato escolapio de Terrassa (1901-1904)», a *Analecta Calasanciana*, núm. 53 (gener-juny 1985), p. 185-212; Mariona VIGUÉS, «Els escolapis tornen a Terrassa», a Joan FLORENSA et al., *Una escola implicada amb la ciutat: Escola Pia de Terrassa 1864-2002*, amb el suport de Caixa Penedès i Serafí Industrial Gràfica Publicitària, 2002, p. 91-97.

262. Dades extretes de cartes del P. Eduard Llanas publicades a Joan FLORENSA, «El Juniorato escolapio de Terrassa (1901-1904)», p. 195.

gisteri, tot i que en els informes oficials es declaraven només «escolapi» per defensar el privilegi que com a tals eren reconeguts per la legislació vigent i encara confirmada a principis del segle XX. Durant l'estiu de 1909 i següents s'organitzaren unes conferències pedagògiques per als religiosos al col·legi de Sarrià, per a una formació continuada dels mestres.²⁶³

El 9 d'octubre de 1900 el pare vicari general d'Espanya, Eduard Llanas, publicà una carta circular per a tots els religiosos sobre ensenyament.²⁶⁴ Complia amb la decisió de l'últim capítol general celebrat a Madrid, que l'impulsà a treballar per a «la unificación y perfeccionamiento de la primera enseñanza y del comercio». Cal considerar aquest document com un punt d'inflexió en la marxa pedagògica dels col·legis. Tracta els tres nivells existents en els col·legis: primària, comerç i batxillerat. D'aquest últim, en diu poca cosa perquè era també el nivell més normalitzat pel Govern. Graduà la primària per a tots els col·legis escolapis en tres graus, i dintre de cada un, el mestre havia de crear tres seccions per atendre les diferències de nivells dels alumnes; per això el mètode havia de ser el mixt, que fa intervenir els alumnes avantatjats com a col·laboradors del mestre. Defensà el sistema cíclic. La primària havia de ser intuïtiva, que interpreta com ensenyar a partir de les coses; progressivament s'havia d'introduir l'estudi de memòria i el raonament. Entre altres coses concretes recomana la creació de les biblioteques d'aula.

Per al comerç, que corresponia a la primària ampliada i a la qual assistien els nois que no pensaven cursar batxillerat, queda pendent del Pla que s'estava preparant entre els escolapis de Catalunya, però creu que havia de comprendre: religió i moral, cal·ligrafia anglesa, gòtica i rodona, taquigrafia, economia política, càlcul mercantil, tenidoria de llibres, francès, anglès i redacció de cartes. Aquest Pla es posà en marxa als col·legis de Terrassa, Sant Antoni de Barcelona i Sarrià el 1902.²⁶⁵ A més de les matèries assenyalades per Llanas, el Pla proposa no sols les dues llengües modernes, sinó que recomana com a optatives l'alemany i l'italià. El Pla de 1902 introdueix les empreses simulades (o escriptori escolar, com

263. Miquel PUIG I REIXACH, «Les escoles d'estiu dels escolapis (1909-1939)», *Catalaunia* (Barcelona), núm. 372 (desembre 1995), p. 8-11.

264. Impresa a Madrid, Imprenta de San Francisco de Sales, 1900; exemplar a l'Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya: 02-22 / caixa 1, dossier Llanas segons data.

265. Sobre aquest Pla, vegeu Pantaleón GALDEANO, *Ensayo de una nueva organización, plan y directorio de enseñanza comercial para los Colegios de las Escuelas Pías*, Barcelona, Imp. Elzeviriana, Borràs, Torres y Cía., 1919; Joan FLORENSA, «L'ensenyament del comerç als escolapis (1902-1909)», a *VII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans, Perpinyà*, Vic, Eumo, 1985, p. 155-163; Miquel PUIG, *Escola Pia de Sarrià (1894-1995)*, p. 239-251; Mariona VIGUÉS, «Els escolapis tornen a Terrassa», p. 73-137.

en va dir), la moneda escolar²⁶⁶ i les visites dels nois a empreses i de directius d'empreses a l'escola; es publicà una revista econòmica simulada *El Indicador Mercantil*. Els autors principals del Pla foren els escolapis Jaume Torres i Tomàs Garí-Montllor. A fi que el Pla tingués continuïtat, el P. Antoni Mirats, provincial, constituí el 8 de març de 1903 una comissió per adaptar els llibres tant per al comerç com per a la primària; a més dels dos autors esmentats, en formaren part: Ramon Piera, Joan Bta. Ambròs, Joan Vila, Josep Isanda, Lluís Vilar, Ignasi Gorina, Jaume Català, Lluís Rodés i Pau Marquès.²⁶⁷

El P. Josep Guañabens va ser l'encarregat de confeccionar els llibres de lectura. Substituï el llibre únic²⁶⁸ per una sèrie graduada: *Letras* (1904), *La Infancia* (1905), *La Niñez* (1906), *La Adolescencia* (1907) i *La Juventud* (1908). Era una nova concepció de la lectura, amb textos escollits d'entre diferents autors, que combinava prosa amb poesia, partint de l'entorn del noi i mirant la natura, la societat.²⁶⁹ Poc després, el P. Joan Profitós publicà una nova sèrie de llibres de lectura iniciant-ne l'aprenentatge en català.²⁷⁰ Són: *El meu llibret* (1919), *El llibre dels infants* (1922), *El llibre dels nois* (1933) i *El llibre dels minyons* (1933). Segueix el mètode fonomímic après dels escolapis italians.²⁷¹

Per a la primària es milloraren els llibres publicats a finals del segle anterior. Eren llibrets petits, per a cada assignatura, clars, amb il·lustracions (obra de pintors i dibuixants significats: Torné Esquius, Josep Obiols, Miquel Cardona),

266. Tomàs GARÍ-MONTLLOR, *La moneda escolar en los colegios de las Escuelas Pías*, Barcelona, Imp. Elzeviriana, 1907.

267. Claudi VILÀ i PALÀ, *Escuelas Pías de Mataró: su historial pedagógico*, p. 584. Carta circular del P. Mirats en què constitueix la Comissió a APEPC: 02-20 / caixa 3, dossier Mirats segons data.

268. Josep TORRAS i BAGES, *Los excesos del Estado (a los liberales de buena fe)*, a *Obras completas*, Selecta, Biblioteca Perenne, 1948, 1.800 p.

269. Comentari a aquesta sèrie de llibres a Joan FLORENSA, «Visió del món que ofereixen els llibres de lectura (1905-1909) del P. Josep Guañabens», a *VIII Sessions d'Estudis Mataronins: 19 d'octubre de 1991: Comunicacions presentades*, Mataró, Museu Arxiu de Santa Maria i Patronat Municipal de Cultura, 1992, p. 103-108.

270. Vegeu sobre l'autor, Joan FLORENSA, «El P. Joan Profitós, mestre de pàrvuls», *Catalaunia*, núm. 351 (maig-juny 1993), p. 28-33, i «El P. Profitós autor de llibres de lectura», a *Renovació pedagògica: XVII Jornades d'Història de l'Educació als Països de Llengua Catalana*, Figueres, 12-14 novembre 2003, IEC, Societat d'Història de l'Educació, Ajuntament de Figueres, Universitat de Girona, Àrea de Teoria i Història de l'Educació, CCG, Edicions Girona, 2003, p. 287-298.

271. L'escolapi italià Tommaso Pendola (Gènova, 1800 – Siena, 1883) inicià l'ensenyament de sordmutts el 1820 a Siena aplicant aquest mètode. Divulgà el mètode a través de la revista *Dell'educazione dei sordomuti*. Fins ben entrat el segle XX, els escolapis italians es dedicaren a aquest ensenyament. Arribà al P. Profitós, probablement, per mitjà del P. Calassanç Homs, català que residí a Roma i a Florència. Vegeu Luis María BANDRÉS (coord.), *Diccionario enciclopédico escolapio*, vol. 1, p. 423-425.

amb portada modernista. D'aritmètica i geometria pel P. Tomàs Garí-Montllor, de geografia i història pel P. Joan Bta. Ambròs, de religió i història sagrada pel P. Salvador Marcó, d'urbanitat pel P. Salvador Riba i de dibuix pel P. Calassanç Noguera. Per als nous estudis de comerç els pares Tomàs Garí-Montllor, Jaume Torres i Pantaleón Galdeano publicaren llibres sobre aritmètica comercial, comptabilitat i cal·ligrafia, i reconeixement de productes, respectivament.²⁷²

A Olot el P. Manuel Muntaner féu treballar l'assignatura d'agricultura i a final de curs organitzà una exposició que va ser molt lloada per les autoritats locals i per les de la Mancomunitat.²⁷³

El P. Joan Roig, a Olot, i el P. Josep Guañabens, a Sant Antoni de Barcelona, practicaren a les classes de pàrvuls mètodes actius com la psicomotricitat, el cant i el joc educatiu.²⁷⁴

En diversos col·legis s'obriren museus segons les necessitats pedagògiques i el material de què es disposava, com ara el Museu Pedagògic Comercial i d'Història Natural. A la rodalia de Terrassa, Tàrraga i Balaguer es feren recerques arqueològiques i les troballes passaren als museus locals. A Terrassa s'inicià un Museu Calassanci, que després passà a Alella i a Moià.²⁷⁵

S'organitzaren associacions entre els alumnes i antics alumnes, mentre continuava les activitats l'Acadèmia Calassància.²⁷⁶ Es publicaren revistes escolars i de les associacions o grups d'alumnes.²⁷⁷ La més general va ser *Ave Maria*,²⁷⁸ que es publicà des del Col·legi de Sant Antoni de Barcelona per a totes les altres escoles: era ben impresa, instructiva, recreativa i acostumà a adjuntar suplementes, com ara novel·les per entregues.

S'augmentà la pràctica dels esports: ciclisme, futbol, natació, etc. La revista

272. Relació dels llibres segons l'article de cada autor a: Luis María BANDRÉS (coord.), *Diccionario enciclopédico escolapio*, vol. II.

273. Claudi VILÀ I PALÀ, *Escuelas Pías de Olot*, Salamanca, Imp. Calatrava, 1974, p. 347-355.

274. Claudi VILÀ I PALÀ, *Escuelas Pías de Olot*, p. 327.

275. Joan FLORENSA, «El Museu Calassanci (1915-1995)», *Catalaunia*, núm. 369 (juliol-agost 1995), p. 24-25.

276. Joan FLORENSA, «L'esperit d'associació als escolapis de Catalunya (1875-1923)», a *Catalunya i la Restauració (1875-1923): Congrés Internacional d'Història: Manresa 1-3 maig 1992*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 1992, i «Associacions de joves entre els escolapis (1900-1975)», *Educació i Història* (Barcelona, Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana), núm. 6 (2003), p. 80-93.

277. Joan FLORENSA, «Revistes del escolapis de Catalunya anteriors a 1936», a *Gaceta: Actes de les Primeres Jornades d'Història de la Premsa*, Barcelona, Societat Catalana de Comunicacions, 1994, p. 163-171.

278. Joan FLORENSA, «Les capçaleres de la revista 'Ave Maria'», *Catalaunia*, núm. 388 (març-abril 1997), p. 32-34.

escolar *Ave Maria* promocionava l'hoquei herba, que s'inicià el 1911 a l'Escola Pia de Terrassa, i el 1922 a Sant Antoni de Barcelona es practicà el bàsquet.²⁷⁹

Es procurà donar a conèixer als alumnes els avenços científics i tècnics. La revista *Ave Maria* en va ser un bon vehicle; publicà articles informatius sobre fotografia i n'organitzà concursos; el mateix va fer amb el cinema, tot i alguna objecció per la qüestió moral.

Després de 1909 s'intentà establir en els col·legis d'Olot i de Nostra Senyora de Barcelona la Lliga d'Educació Familiar, a l'estil de Bèlgica.

5.4.2. ESSLÉSIA I INSTITUCIONS

Ultra els establiments d'ensenyança, hi ha altres entitats o institucions d'Església de marcat caràcter educatiu, que es poden ressaltar en aquest període que estudiem, perquè hi tenen bé el seu inici o bé hi són reforçats.

Comencem pels *centres catòlics*, que

[...] eren entitats que tenien com a finalitat agrupar famílies i joves a fi de mantenir un ambient de formació religiosa, de cultura popular i de lleure en contrast amb altres associacions laiques.

Van tenir noms diversos: *Lluïsos* (com el de Gràcia, a Barcelona), centres morals, ateneus o acadèmies catòliques (com la de Sabadell), o els anomenats centres de patronat, presents a moltes parròquies.

En aquesta època, el 1907 es creà la Federació d'associacions de l'arquebisbat de Tarragona. També s'iniciaren més centres catòlics en llocs com Albinyana i Falset (1904), Batea (1905), Gandesa i la Selva del Camp (1911).

En diferents indrets n'anaven fundant, des de 1883, centres i associacions catòlics d'obrers. Se n'iniciaren en aquests anys a Igualada (1902), Sant Pere de Torelló (1910), Argentona (1912) i Cornellà (1915).²⁸⁰

El 1909, el sacerdot Ricard Aragó fundà a Barcelona la Lliga del Bon Mot. Era una entitat creada per lluitar contra la blasfèmia i els mots grollers. Aragó, des del *Diario de Gerona*, l'any anterior s'havia pronunciat contra la blasfèmia,

279. Joan FLORENSA, «Els esports als escolapis de Catalunya (1883-1921)», a *VII Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans: Aspectes físics de l'educació, visió històrica*, Reus, Edicions del Centre de Lectura, 1992, p. 277-284.

280. Vegeu *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Claret, 1998, 3 v., i *Gran Enciclopèdia Catalana*, article «Centre», accep. 5.

i Maragall, a l'article «Alerta» (19 de setembre de 1908),²⁸¹ donà impuls al moviment amb entusiasme. Carner i Ruyra també lloaren la iniciativa. La Lliga del Bon Mot, arreu de Catalunya i a les Illes, féu conferències i aplecs, i publicà postals, cartells, fullets i un calendari. Trobà també el suport dels bisbes, intel·lectuals i autoritats civils, i reuní sovint milers de persones.

Gairebé sempre amb el pseudònim d'*Ivon l'Esclop* publicà el 1910 *La lliga del Bon Mot*, obra programàtica. També publicà en aquest període, el 1917, el *Kiosko*, amb la mateixa finalitat, i *El llibre de les dones*, on exalta la virtut i el paper de la dona.²⁸²

Una institució que de cap manera pot ser obviada és el Foment de Pietat Catalana, que va néixer davant «l'escassetat i la migradesa d'obres piedoses en català a primers d'aquest segle»; «trobar un llibre de pietat sòlida i verdadera, escrit en català, mitjanament correcte, era difícil»; «trobar material de propaganda piadosa per al poble es pot dir que era impossible».²⁸³

El procés de la seva creació comença el 1908, sota el guiatge del sacerdot Eudald Serra (1882-1967) i la cooperació del jesuïta Ignasi Casanovas (1872-1936). Pel febrer de 1913, s'anunciava l'empresa en la seva projecció editorial. Deia així:

[...] la Biblioteca «Foment de Pietat Catalana», que constarà única i exclusivament de llibres piadosos i catalans. I qui diu llibres, diu fulletons, estampes, fulletes etc.

És ben cert que venim a omplir una necessitat, puix el llibre català religiós s'esbronca per moments. La causa està principalment, a nostra manera de veure, en que el llibre català, en general, i en particular el de pietat, és relativament de mercat escàs, i una tirada curta d'exemplars (com s'ha de fer amb tals llibres) resulta sempre cara. Això constitueix un cercle viciós, tal és, que el llibre català, per ser escàs de mercat, resulta car, i per raó de ser car s'escatima la venda. Així és que resulta negoci poc temptador per a cap llibreter o editor, puix no produint interès no s'hi destina capital, lo qual és causa importantíssima de la desaparició del llibre popular religiós, cosa que tanta pena fa, i és indubtable que de falta de llibres piadosos catalans ne sofreix la pietat del poble i en va de menys la pietat selecta verament sentida i viscuda.²⁸⁴

El mateix any 1913, Serra consultà l'obra i els estatuts amb el bisbe de Vic Torras i Bages, que hi estigué totalment d'acord. El 1916 el bisbe de Barcelona

281. Joan MARAGALL, *Obres completes: Obra catalana*, Barcelona, Selecta i Biblioteca Perenne, 1981, p. 783.

282. Vegeu *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, p. 98-99.

283. Josep MASSOT I MUNTANER, *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1973, p. 22-30.

284. Josep MASSOT I MUNTANER, *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània*, p. 24.

Enric Reig aprovava «els Estatuts que havien de regir sempre més en l'actuació del Foment de Pietat Catalana». El Govern civil de Barcelona també autoritzà, el dia 3 de gener de 1917, els esmentats estatuts.

El Reglament de la institució en proclamava el caràcter no lucratiu, i la intenció que les publicacions

[...] fossin agradables ja a la sola vista [...] que la sola correcció externa amb que sien presentades les faci escaïentes al lector i li moguin la simpatia i l'atractiu a llegir-les.

El Foment tingué una entusiasta acollida i va poder tirar endavant els seus propòsits editorials, que ja en els seus inicis consten d'abundoses traduccions i d'alguna reedició d'obres antigues —com és ara els tres volums del *Manual de meditacions per a ús del poble devot*, del canonge de Girona Josep Antoni Arnautó, revisat i corregit pel mateix Eudald Serra (1914)— i preparà un *Missal Romà* per a ús dels fidels que sortí alguns anys més tard.

La tasca duta a terme pel Foment de Pietat en els anys venidors, així com la producció editorial són realment impressionants.

5.5. LES TRADUCCIONS BÍBLIQUES²⁸⁵

El 1901 apareix la traducció bíblica, a partir del text hebreu *Los salms de David*, traduïts i anotats pel canonge de Tarragona Tomàs Sucona i Vallès, que era catedràtic d'Hebreu al seminari, i que diu que el principal motiu que l'ha mogut a la publicació:

Ha sigut veure que en nostra llengua materna hi ha poquíssimes traduccions d'aquelles súpliques i alabances, tan hermoses i tan sentides, que tingueren origen en lo sant Rei David i de les quals es serveix tots los dies la Iglésia per honrar i glorificar a Déu Ntre. Senyor, També m'ha mogut lo desig de contribuir al noble despartar de la llengua catalana, que en temps no massa llunyans s'averkonyia d'aparèixer al públic i de mig segle ençà va arrelant-se entre els fills de la nostra terra, que aspiren a ser tinguts per lo que valen en la nació espanyola (p. 11).

El 1906 ell mateix va publicar la versió d'*El Cantar dels Cantars*, seguida d'algunes observacions i d'un senzill comentari.

285. Josep MASSOT I MUNTANER, *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània*, p. 56-65.

El primer, però, que es va proposar la traducció de tota la Bíblia al català fou mossèn Frederic Clascar. El 1909 va iniciar la publicació per fascicles de *Los santos Evangelis*, tasca que no va poder acabar i que quedà interrompuda abans d'arribar a la meitat, per manca d'interès del públic. La traducció era del text grec i anava acompanyada de nombroses notes.

Aquest primer fracàs no desanimà mossèn Casclar. Membre fundador, com hem vist, de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (14 de febrer de 1911), hi trobà el lloc i l'ocasió per a dedicar-se a «la noble ambició de la seva vida», la traducció de la Bíblia.

El 1915, l'IEC li publicà el *Gènesi*, amb una abundant anotació, que tenia en compte —per primera vegada al nostre país— l'exegesi alemanya i anglesa, i que, com era d'esperar, tingué enormes dificultats de censura, que obligà l'autor a redactar una interessant *Vindicació documental d'unes notes al Gènesi* (Barcelona, 1915). El censor Faura, que era canonge lectoral, deixà escrit: «El autor bordea los límites a que puede llegar el exegeta católico.»

El 1912 s'havia publicat a Barcelona una traducció del *Sant Evangeli de N.S. Jesucrist y els Fets dels Apòstols*, segons la *Vulgata* llatina. Era obra del sacerdot de Vic Marià Serra i Esturí. Torras i Bages, bisbe de Vic, remarcava en el pròleg el caràcter purament espiritual de la dita traducció, encaminada a fer viure l'Evangeli.

En aquest mateix esperit, el 1917, el P. Lluís Vidal publicà, també a Barcelona, *Jesús mestre: Lliçons i escenes de l'Evangeli ofertes al nostre poble cristià il·lustrat*, que era una col·lecció de textos traduïts a partir del text grec.

Encara que de realització més tardana, en aquests anys es començà a forjar l'obra del P. Bonaventura Ubach, monjo de Montserrat. De 1906 a 1910 visqué a Jerusalem, on estudià a l'École Biblique i començà a recollir el material que amb el temps seria l'important Museu Bíblic de Montserrat. També va fer el viatge sobre el qual publicà el 1913 *El Sinai: Viatge per l'Aràbia Petrea seguint les petjades d'Israel* (Vilanova i la Geltrú, 1913).

D'aquest any 1913 és també el seu projecte de la versió de la Bíblia al català.

5.6. EL CONGRÉS LITÚRGIC DE MONTSERRAT DE 1915²⁸⁶

La iniciativa del Congrés Litúrgic de Montserrat partí de l'obra dels Congressos d'Art Cristià a Catalunya, que havia celebrat un primer i únic Congrés

286. Josep MASSOT I MUNTANER, *Aproximació a la història religiosa de la Catalunya contemporània*, p. 43-53, i *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, p. 98-99.

l'octubre de 1913. A més de qüestions i orientacions sobre l'art, hom proposava d'aconseguir «la formació litúrgica de la vida religiosa i la publicació catalana i vulgarització dels llibres litúrgics». Mossèn Lluís Carreras n'havia estat el secretari.

Mossèn Carreras, un dels homes que va treballar més per l'apostolat litúrgic, i que ja el 1911 havia proposat la creació d'un Institut Superior d'Estudis Catòlics, projecte que no reeixí, adreçà a l'abat Marcet un missatge signat per «molt honorables membres de la clerecia secular» per a celebrar un Congrés de Litúrgia en el santuari. La proposta fou ben acollida i l'abat suggerí, a més, la publicació d'una revista, com a preparació immediata del Congrés, i, a més, com a mitjà d'expressió de tot el moviment litúrgic. La revista *Vida cristiana* sortí el 1914.

El Congrés, que s'organitzà amb el consentiment dels bisbes de les diòcesis catalanes, es va celebrar del 5 al 10 de juliol de 1915, amb l'assistència de més de dues mil persones. A les sessions generals parlaren els bisbes de les diòcesis catalanes, l'abat Marcet i el nunci Francesco Ragonese, que va fer un discurs titulat *La litúrgia catòlica considerada en su aspecto pedagógico*.

Hi hagué un cicle de conferències sobre la missa a càrrec de l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, el P. Romuald Simó, mossèn Josep Gudiol, el P. Gregori M. Sunyol, el doctor Carreras, el canonge de Tarragona Isidre Gomà, el canonge de Barcelona Josep Baranera, mossèn Frederic Clascar, l'escolapi Josep Soler, el jesuïta Joan B. Ferreres i el vicari general de Girona, doctor Agustí Vilà.

Aquestes conferències foren complementades per la del director de l'Orfeó Català, Lluís Millet, sobre el cant de poble en les festes de l'Església. I al mateix temps funcionaren les tres seccions previstes d'estudis històrics, de ministeris eclesiàstics i de gregorianisme i popularització litúrgica.

Els fruits més visibles del Congrés foren l'edició —a més de la revista *Vida cristiana*— de l'*Eucologi* (Barcelona, Ramos Editor, 1915), aparegut com a publicació oficial del Congrés, redactat per Frederic Clascar, Lluís Carreras i Josep Tarrè, llibre que, segons mossèn Carreras, de fet «creà un veritable estat de consciència litúrgica en els fidels, que el prengueren com un llibre guia».

L'altre fruit fou la creació el 1916 de l'Associació Gregorianista, animada pel P. Sunyol, inici i model de tantes *Scholae Cantorum* que es fundaren arreu de Catalunya, la primera de les quals s'havia iniciat a Terrassa el 1905, dirigida pel mestre Joan Llongueras. El seu vessant educatiu, cal remarcar-lo en l'espiritualitat litúrgica que fomentaven, per la dignificació de les celebracions litúrgiques amb la participació adequada.

5.7. ASPECTES SOCIALS

En el camp social no podríem deixar de banda una varietat d'aspectes, actuacions i activitats, que es realitzen o comencen en aquests anys; d'algunes d'aquestes i dels seus impulsors, en fem una lleugera indicació.

L'obra del P. Gabriel Palau, jesuïta, entra de ple dins el marc de les accions educadores del catolicisme social.²⁸⁷ L'any 1907 creà a Barcelona l'Acció Social Popular, una institució que pretenia promoure per tots els mitjans possibles l'acció social catòlica, especialment entre les classes més «nombroses», tal com deien els estatuts, defensant i promovent els principis catòlics, l'esperit de la religió i la moral i els drets de l'Església.

Els objectius més importants i concrets que es va proposar eren: educar la consciència social, civil, moral i religiosa; promoure institucions i empreses socials de tota mena; treballar per les justes reformes socials i la concòrdia entre les classes; dignificar els treballadors i

[...] excitar y sostener un movimiento general de actividades del orden social cristiano civilizador y promotor de todos los intereses legítimos dentro de la esfera de actividad católico-social.

La iniciativa del P. Palau es va difondre ben aviat per tot Catalunya i tot seguit començaren a aparèixer sindicats catòlics, agrupacions socials catòliques, etc., en moltes poblacions. La seva acció anava des de publicacions per afavorir la informació-formació dels treballadors fins a la creació d'entitats i associacions per promoure la formació mitjançant conferències i cursos, passant per la creació de biblioteques i d'entitats recreatives, tot amb l'objectiu final de difondre la doctrina social de l'Església entre els treballadors i fomentar la seva unió.

Una de les obres més importants va ser la creació de la Federació Obrera Social, que englobà la unió de diferents col·lectius: dependents i empleats de comerç, de filadors i teixidors, de cambrers, de moliners, d'oficis de la fusta, de carregadors i descarregadors, de metal·lúrgics, etc. En 1915-1916 va publicar un *Anuario Social*, «el millor que s'ha publicat mai a Espanya», segons el parer d'Alexandre Galí.

De tota manera, l'acció del P. Palau va acabar sobtadament, quan va ser enviat a l'Argentina pels seus superiors, el 1916.

El bisbe Reig de Barcelona, una vegada dissolta l'Acció Social Popular, va

287. Josep GONZÁLEZ-AGAPITO *et al.*, *Tradicció i renovació pedagògica*, p. 415-417, i *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, p. 9-11.

crear, el mateix any 1916, l'Acció Popular —significativament sense l'adjectiu *social*—, la missió de la qual va ser fomentar els estudis socials i no pas posar-se en contacte amb els obrers.

L'obra de mossèn Josep Pedragosa és molt àmplia en el camp social i educatiu.²⁸⁸ Capellà de la presó Model des de 1904, mossèn Pedragosa es preocupà dels menors que hi estaven tancats. De manera especial dels que encara no tenien una estructura antisocial i dels que en sortir no tenien on acollir-se, fet que sovint provocava que ben aviat tornessin a ser empresonats.

Convençut que la feina de reeducació s'havia de fer abans i després de la presó, i que calia una institució que acollís els menors abandonats i lliberts, va pensar en una residència sempre oberta on trobessin acollida. Així, el 1905 va crear la Casa de Família. En un pis del carrer Portaferriça, hi van viure de vuit a dotze lliberts amb ell i el seu germà, que feia de cuiner, i la dona d'aquest, que s'encarregava de les feines de casa. D'aquesta manera modesta es va iniciar una de les obres més emblemàtiques, modèliques i renovadores pel que fa a l'actuació en el camp dels menors.

Pedragosa volia crear un clima de família que permetés una llibertat vigilada i orientada; volia, a més, ser una institució oberta al barri i al seu entorn. El personal que hi va treballar és el precursor dels actuals educadors especialitzats. La personalitat pedagògica de mossèn Pedragosa es posà de manifest en l'obertura de mires de la seva incorporació a la Casa de Família d'algunes activitats ben significatives, com l'escoltisme, que demostren el seu avantguardisme i els seus dots educadors.

Ramon Soler, que el 1911 constituí el grup que és considerat com l'inici de l'escoltisme al nostre país, havia estat monitor a la Casa de Família. I el 1913, en la primera concentració de grups escoltes, resultà que de les onze formacions presents, deu eren d'escoles i acadèmies privades i un grup havia nascut a la Casa de Família.

El 1908 mossèn Pedragosa va ser nomenat director de la secció de Mendicitat i Vagància de la Junta Provincial de Protecció a la Infància, creada a Barcelona aquell mateix any, i va començar a treballar preocupat pels plantejaments pedagògics que hi havia en els centres de menors, tancats a tot tipus de renovació en matèria correctora.

El 1910 fundà i dirigí la Granja Escola de Plegamans per a joves excludos.

El 1916, en una memòria al ministre de Gràcia i Justícia, es queixava del

288. Josep GONZÁLEZ-AGAPITO *et al.*, *Tradició i renovació pedagògica*, p. 433-438, i *Diccionari d'història eclesialstica de Catalunya*, p. 48-49.

mal exemple que podien tenir sobre els joves les pel·lícules de violència i la seva possible contribució a l'increment de la delinqüència juvenil.²⁸⁹

El mèrit de Pedragosa és innegable, tant per les obres que va fer com per l'orientació pedagògica que va donar als joves.

L'obra de mossèn Gil Parés i Vilasau (1880-1936) són les Escoles de la Sagrada Família.²⁹⁰ La construcció d'aquestes escoles està lligada a la necessitat d'assegurar l'educació dels fills dels obrers que treballaven en el temple de la Sagrada Família. Per això el seu caràcter social.

L'Associació de Devots de Sant Josep (promotors del temple) tenien també entre els seus objectius l'educació de la infància i la joventut. I mossèn Gil Parés, capellà de l'Associació, fou la persona encarregada de portar-ho a terme. Va encarregar a l'arquitecte Antoni Gaudí un projecte d'escola, simple però eficient i a un cost al més reduït possible.

L'any 1908 Gaudí va preparar un projecte seguint els dissenys de mossèn Gil. Tal com se li havia demanat, l'arquitecte va fer un plantejament extremament simple, però alhora genial. El pressupost va ser de nou mil pessetes de l'època. El material previst era maó català per a les parets, sense cap recobriments, i a l'interior, dues parets d'obra per separar les tres aules i tres pilars metàl·lics que suportaven una viga en doble T sobre la qual es recolzava la teulada d'estructura conoidal. Les obres es varen acabar a la tardor de 1909 i ràpidament van iniciar-se les classes.

Com a educador, i aquest és el seu vessant pedagògic, mossèn Gil va adoptar els mètodes més al dia. Per a ell, l'educació havia de ser tan instructiva i pràctica com fos possible. També li agradava impartir els ensenyaments a fora de les classes, a l'aire lliure —ja que les aules hi tenien accés directe—, perquè això li permetia fer unes classes més pràctiques, més en contacte amb la natura.

Molt aviat —va ser una de les pioneres— s'incorporaren a l'escola els mètodes de l'educació activa que havia desenvolupat Maria Montessori.

El 1911 publicà una revista escolar anomenada *Lo Bon Company*.²⁹¹

La qualitat d'aquest ensenyament va ser reconeguda posteriorment per educadors com Artur Martorell, que en parlava amb gran admiració. Encara hi ha testimonis escrits i gràfics d'aquestes opinions, com el llarg article que *Il·lustració Catalana* li va dedicar el 1914.²⁹²

289. Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO *et al.*, *Tradició i renovació pedagògica*, p. 671.

290. GAUDÍ, *Escoles de la Sagrada Família: Història*. Criteris educatius a <http://www.gaudiallengaudi.com>.

291. Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO *et al.*, *Tradició i renovació pedagògica*, p. 362. Aquest autor hi és tractat com a Gil i Parés i no com a Gil Parés i Vilasau.

292. *Il·lustració Catalana: Revista Setmanal Il·lustrada*, any XII, 1914.

L'obra de Jaume Moret²⁹³ mereix una menció especial per l'extraordinària difusió que després van tenir els casals d'estiu, que ell va crear, quan encara era seminarista, al bisbat de Girona el 1917, amb la finalitat de fer el bé als nens durant els mesos d'estiu, ensenyar-los a ésser homes de bé, útils a l'Església, a la pàtria, a ells mateixos, a llurs famílies i a la societat en general.

Moret, ajudat per altres companys també seminaristes, inicià aquesta obra a la ciutat de Girona, adreçada als nens de sis a catorze anys, sense distinció de classes socials. Ben aviat s'expandí per altres poblacions de la diòcesi. Volia apartar els nens dels perills del carrer i, al mateix temps, proporcionar-los una formació religiosa, i també una formació general, encara que la seva finalitat primera no era escolar.

Als casals, s'hi feien jocs, passejades, s'impartien classes de repàs, es feia formació catequètica i se celebraven actes religiosos en una programació que combinava la formació humana i l'espiritual. Es podria dir que era un espai d'aprenentatges diversos i un nucli irradiador d'aficions, que els infants acollits desenvoluparien més endavant.

5.8. ASPECTES CULTURALS

Queden molts altres aspectes que es podrien desenvolupar. D'alguns, com ara les publicacions i revistes o les biografies de molts eclesiàstics de l'època, n'hem fet prou citacions i referències.

No voldríem acabar sense fer esment de dos punts concrets en aquests aspectes que acabem de citar: les publicacions i les biografies.

En primer lloc esmentarem unes publicacions d'aquests anys, els autors de les quals no es poden passar per alt.

Les primeres: *El Curs de Geologia dinàmica i estratigràfica aplicada a Catalunya*, publicada el 1905, obra de mossèn Norbert Font i Sagué (1873-1910), que, a més, va ser fundador de l'espeleologia a Catalunya, dins el Centre Excursionista de Catalunya, del qual era soci des de 1894. En aquests anys publicà també *Història de Catalunya* (Barcelona, 1907) i *Història de les Ciències Naturals a Catalunya* (Barcelona, 1908). Era deixeble i seguidor del doctor Almera, que el 1915 va acabar de publicar el quart full del mapa geològic de la província de Barcelona, que comprenia la zona del Barcelonès i el Baix Llobregat. Feia anys que li ho havia encarregat la Diputació de Barcelona, i encara que el va treballar amb altres persones, es pot dir que Almera va ser el primer a estudiar pam

293. Josep GONZÁLEZ-AGAPITO *et al.*, *Tradició i renovació pedagògica*, p. 413.

a pam aquesta regió catalana. I ho va fer amb competència. En aquests anys publicà també estudis monogràfics sobre el pliocè a Catalunya: *Descripción de los terrenos pliocénicos de la cuenca del bajo Llobregat y Llano de Barcelona* (Barcelona, 1894-1907).²⁹⁴

Les segones: les obres del doctor Gaietà Barraquer i Roviralta (1839-1922), canonge-xantre de la catedral des de 1902, i historiador. Col·laborà amb la revista *La Ciència Cristiana*, on estudià el fonament jurídic de la Inquisició. Publicà *Las casas de religiosos en Catalunya durante el primer tercio del siglo XIX* (Barcelona, 1906, 2 v.) i *Los religiosos en Catalunya durante la primera mitad del siglo XIX* (Barcelona, 1915-1917, 4 v.). Ambdues obres formen un conjunt de cinc mil pàgines i en molts aspectes no han estat superades pel rigor, la riquesa d'informació i la visió global que hi esmerça l'autor.²⁹⁵

En segon lloc, la consideració que hem limitat la nostra aportació al període curt que se'ns ha demanat, que seria més gran si n'allarguéssim el termini. Hi ha persones la biografia de les quals comença en aquest període, però la seva aportació i celebritat van venir més tard. Per posar només un exemple que entra de ple en el camp de la renovació pedagògica, hi ha el cas de mossèn Antoni Batlle i Mestre (Sitges, Garraf, 1888 – Barcelona, 1955). Pedagóg, ordenat de prevere el 1912, tot seguit col·laborà amb el moviment de renovació pedagògica. El 1915 participà en el Congrés Litúrgic de Montserrat, i a més fou professor de cant a la primera escola Montessori. Pocs anys més endavant col·laborà amb Maria Montessori. I encara més endavant fou professor de l'Escola del Mar i de l'Escola Blanquerna.²⁹⁶

5.9. CLOENDA

La complexitat que dèiem al principi, i de la qual hem exposat alguns aspectes, fa palesa l'obra de l'Església a Catalunya i la seva influència en el camp de la cultura a principis del segle XX, i en els inicis de la renovació pedagògica, en la qual d'alguna manera també va participar.

La pluralitat interna de l'Església provoca que a vegades només en contemplem una de les cares. En les pàgines precedents hem repassat breument aspec-

294. Francesc NICOLAU, «Iniciadors de la paleontologia a Espanya», *Catalunya Cristiana* (22 febrer 2007), p. 36. Vegeu Biografies, a *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Generalitat de Catalunya i Claret, 1998. Font, vol. II, p. 197; Almera, vol. I, p. 228.

295. Vegeu: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. I, p. 238.

296. Mossèn Antoni Batlle: *Miscel·lània d'Homenatge*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, i *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, vol. I, p. 249-250.

tes culturals que contribuïren al progrés de la societat catalana en aquell moment del naixent segle XX. Si miréssim altres aspectes, hi trobaríem actituds autoritàries i dogmàtiques que afavoriren l'anticlericalisme. Aquest anticlericalisme tingué en aquest període manifestacions molt violentes contra l'Església, com els fets de la Setmana Tràgica (juliol de 1909),²⁹⁷ sense tenir en compte les aportacions positives que destruïa.

Això no obsta perquè tot el que hem exposat expressi el paper de l'Església catalana en la transformació cultural, pedagògica i social del país, i manifesti aspectes i tendències que desenvoluparia a bastament en anys venidors.

297. Josep MASSOT I MUNTANER, *Església i societat a la Catalunya contemporània*, p. 14-15.